

MANTENIMENT LINGÜÍSTIC I ETNICITAT³

Després de dues dècades d'investigació sociolingüística moderna en el camp del *manteniment lingüístic* i la *substitució lingüística* als EUA i després d'una dècada de renovat interès acadèmic per les *transformacions de l'etnicitat* en aquest mateix país, probablement ja ha arribat l'hora d'intentar posar en interacció recíproca i més focalitzada aquestes dues àrees d'investigació habitualment separades. A més a més, potser siga possible també, atesa la important quantitat de treballs que s'han dut a terme sobre aquests temes en situacions alienes als EUA,

4. No pretenc detenir-me ací a examinar les qüestions metodològiques i conceptuals de *quan es perd* una llengua, és a dir, de *com podem reconèixer que s'ha esdevingut una substitució lingüística* respecte a les funcions socials particulars i especialment respecte a les funcions de llengua materna. Hi ha una literatura tècnica justificablement extensa sobre aquest tema, la major part de la qual ha estat revisada recentment a Fishman (1997). Una literatura relacionada d'alguna manera amb l'anterior és la que tracta sobre la difusió d'una llengua. La difusió d'una llengua no necessàriament implica una substitució lingüística, ja que les llengües es poden estendre a noves funcions (culturalment inaudites) i, per tant, no engendrar una substitució lingüística respecte a funcions prèviament existents a la comunitat lingüística. La literatura sobre la difusió lingüística ha estat revisada per Cooper (1982). Es pot considerar que aquest article recull la pista de la difusió d'una llengua en un punt més avançat que aquell al qual feia referència Cooper, és a dir, el punt en què la difusió d'una llengua afecta les *funcions lingüístiques prèviament existents* i, per tant, quan ha passat de ser simplement la difusió d'una llengua a ser també una substitució lingüística. Per a l'estadi realment final de la substitució lingüística vegeu Dorian (1977) i Dressler & Wodak-Leodolter (1977)

de cercar formulacions teòriques més generals (és a dir, més àmpliament aplicables) respecte a aquestes qüestions, i portar-les endavant sense que per cap motiu minve la validació local (EUA). De fet, el meu propòsit en aquest article és intentar realçar la validació local per mitjà de la perspectiva comparativa creixent.

INTERACCIONS ENTRE LES COL·LECTIVITATS ETNOLINGÜÍSTIQUES: UNA TIPOLOGIA DE RESOLUCIONS

Sembla que hi ha tres resolucions principals i recurrents a la interacció entre dues col·lectivitats etnolingüístiques monolingües separades quan aquestes interaccions s'observen amb una perspectiva de més de tres generacions de distància en el temps. Si prenem A com els indígenes i B com els intrusos en una situació determinada, aleshores:

resolució 1: $\mathbf{B} \rightarrow \mathbf{A} = \mathbf{A}$

resolució 2: $\mathbf{B} \rightarrow \mathbf{A} = \mathbf{B}$

resolució 3: $\mathbf{B} \rightarrow \mathbf{A} = \mathbf{B} + \mathbf{A}$

A la resolució 1 es perd la llengua intrusa.⁴ A la resolució 2 es perd la llengua indígena. A la resolució 3 es mantenen totes dues llengües. Òbviament, aquestes són tres resolucions molt diferents i probablement també són molt diferents les circumstàncies socials que hi menen. No obstant això, si és possible, cal que trobem un marc de treball conceptual simple dins del qual seguim la nostra investigació de manera que es puguin fer comparacions entre una situació i l'altra (o entre una resolució i l'altra). El nostre propòsit amb aquest entroncament és arribar a alguna conclusió com ara *quan* (és a dir, les circumstàncies sota les quals) s'obté

cadascuna de les resolucions i què té a veure la *implicació de l'etnicitat* en cada cas.

Resolució 1: es perd la llengua intrusa

La primera observació a destacar pel que fa a la resolució 1 és que sols es tracta d'un dels tres patrons possibles, i no de l'únic. Encara que aquest és el model que correspon a l'experiència predominant de l'immigrant a l'Amèrica del Nord, no és un universal, tampoc un imperatiu moral, i ni tan sols l'única resolució respecte a aquesta qüestió que experimenten aquests immigrants (o d'altres) *per se*. No obstant això, és una resolució freqüent i una de les que ens permet investigar diversos factors que han servit d'hipòtesi o de confirmació pel que fa a la substitució lingüística.

Requisits legals respecte a A o prohibicions respecte a B

Un obstacle reincident que afronten les llengües intruses són les «prohibicions» respecte al seu ús en les funcions públiques/oficials/escrites o de manera alternativa, les «exigències» que prèviament estableixen les llengües que sí que tenen aquests usos. El que esdevé crucial en aquest punt no és tant el *primum mobile* per ell mateix (el fet que els sistemes socials que primer s'estableixen adquireixen una inèrcia i un arrelament que mantenen la seua preponderància respecte als que s'implanten després en l'escena social), sinó el paper de les lleis (= sancions i prohibicions formals i autoritàries) en el manteniment del *primum mobile*. És cert que hi ha actualment molts estats en els quals es produeixen lleis lingüístiques que declaren llengües específiques com

a «oficials», «nacionals» o lícites/opcionals per a algunes funcions. El que resulta, doncs, més interessant pel que fa a la realitat sociolingüística en què estan implicats els EUA, és l'escassetat de legislació lingüística i de formulacions legalistes respecte a la llengua (Fishman 1980). De fet, els EUA es troben al costat d'un grup de països en el món relativament reduït que no té cap llengua nacional o oficial *de iure* (Falch 1972; Touret 1972).

Si el que hem dit fins ara és així, no ho és per la voluntat de forçar-ho (vegeu l'Esmena Hayakawa, proposada el 1982, per tal de fer de l'anglès la llengua oficial dels serveis federals governamentals). Ja en el mateix començament del segle XIX, el patriota i lexicògraf Noah Webster va demanar al president del Tribunal Suprem, John Marshall, si podia haver-hi una llei o una esmena constitucional que declarara «la llengua americana» com a única llengua pròpia nacional i oficial. L'opinió del president del Tribunal Suprem llavors va ser —i d'aleshores ençà els nostres més alts tribunals hi han estat consegüentment d'acord— que aquest tipus de disposicions en benefici de l'anglès anirien contra les disposicions de llibertat de parla i de llibertat religiosa de la constitució americana. En conseqüència, els tribunals han fet desaparèixer la legislació local que exigia l'anglès o que prohibia altres llengües (Heath 1977). Després d'aproximadament dos segles d'aquesta mena de precedents s'ha desenvolupat una postura legal purament *de facto* relativa a la llengua als EUA. D'una banda, cap llengua pot ser prohibida ni tampoc afavorida sobre una base *de iure*, i, de l'altra, els serveis (i els diners) governamentals han d'estar disponibles *de facto* en qualsevol llengua en què es puguin demanar per tal d'aconseguir l'equitat (imparcialitat, justícia) per a tots els segments de població.

Tenint en compte una tal història del dret lingüístic als

EUA, la resolució Lau (1974), la sentència Mendoza i la sentència sobre l'anglès dels negres (ambdues del 1979) es mostren com a passos afirmatius bastant identificables i consistents que no pretenen més que l'equitat parsimoniosa. No persegueixen ni el pluralisme cultural ni el manteniment lingüístic, sinó seguir el punt de vista pragmàtic segons el qual (particularment en absència d'una llengua oficial o nacional) el govern ha d'atendre equitativament qualsevol individu, i si un segment de població (suficientment ampli) no pot ser atès en aquestes condicions en anglès, hi caldrà utilitzar altres llengües. Com que *tant* la parsimònia *com* l'equitat estan implicades, però, molts programes patrocinats pel govern (l'educació bilingüe entre ells) pretenen «legítimament» fomentar l'anglès. Així, les altres llengües seran utilitzades simultàniament *quan calga* segons els programes patrocinats, administrats i mantinguts pel govern en les àrees de salut, educació, benestar i justícia, però, presumiblement, no més temps del necessari, és a dir, no més enllà del punt en què l'anglès de la població siga suficientment correcte per a fer-lo servir de manera que hom siga equitativament atès en la llengua que es pot utilitzar per a atendre a «qualsevol altre».

La nostra breu excursió pel dret i la legislació relacionats amb la llengua als EUA revela més que no sols l'interessant fet que n'hi ha poca en aquest país, i que el que hi ha no és ni preceptiu pel que fa a l'anglès ni prohibitiu pel que fa a les altres llengües. El que se suggereix, a més de tot això, és la naturalesa supèrflua del dret i de la legislació en el procés global de manteniment lingüístic/substitució lingüística. L'experiència històricament efectiva als EUA amb la relingüificació i la reetnificació de milions de milions d'immigrants s'ha descobert en un context relativament innocent de lleis que, per a dur-se a terme, requereixen aquestes relingüificació i reetnificació. Per tant, ha de quedar

clar que altres processos, no necessàriament formulats i formalitzats per mitjà de les lleis, són les causes fonamentals de les influències en interacció amb el manteniment i la substitució lingüístics. A més a més, de la mateixa manera que la substitució lingüística pot ser excessivament comuna —quan s'observa a través d'un període superior a tres generacions després de l'arribada dels intrusos B en el territori de A—, fins i tot en absència de lleis lingüístiques, així mateix el manteniment lingüístic pot ser igualment comú fins i tot quan hi ha lleis en sentit contrari. *Leges sine moribus vanae*: les lleis sense processos de suport social subjacent són en va, ja que no poden complir els seus objectius. D'altra banda, aquests mateixos objectius que alguns pretenen assolir mitjançant les lleis podrien aconseguir-se fins i tot sense lleis explícites sobre el seu benefici si es disposara de les circumstàncies socials conduents.

Altres tradicions sociolegals fan un ús molt més ampli de les lleis lingüístiques del que es fa als EUA (Savara & Vigneault 1975; Colloque 1978). La França postrevolucionària va adoptar immediatament una llei que *abolia* les llengües regionals (provençal [= occità], alsacià, bretó, català i èuscar, a totes les quals es referien denigrantment com a *dialectes*). Aquestes llengües han arribat amb vida als nostres dies —de fet, hi ha moviments organitzats en defensa de cadascuna d'elles (Tabouret-Keller 1981)—, però la confiança en la coacció legal sembla formar part de la tradició sociocultural dels francesos. Aquesta tradició sembla que també es troba viva i saludable al Canadà francès, on s'han aprovat tot un munt de lleis pro francès (i, per tant, explícitament o implícitament antianglès) al Quebec des que els «separatistes» cobraren poder (Mallea 1977). No hi cap dubte en aquest punt. Indubtablement, les lleis lingüístiques —com totes les lleis— generen i reforcen les actituds i els comportaments

socials relacionats amb els seus objectius i propòsits. No són, però, per elles mateixes «causes» suficients per a aquestes actituds i aquests comportaments. Les lleis reclamen una instrumentalització autoritària (recompenses, càstigs), però ni tan sols els governs autoritaris poden continuar utilitzant indefinidament aquelles lleis que no obtenen l'acceptació general i que no són reforçades pels processos, les gratificacions i els valors socials bàsics, ni hi són congruents. Per tant, és cap a aquestes qüestions que ara ens adrecem.